

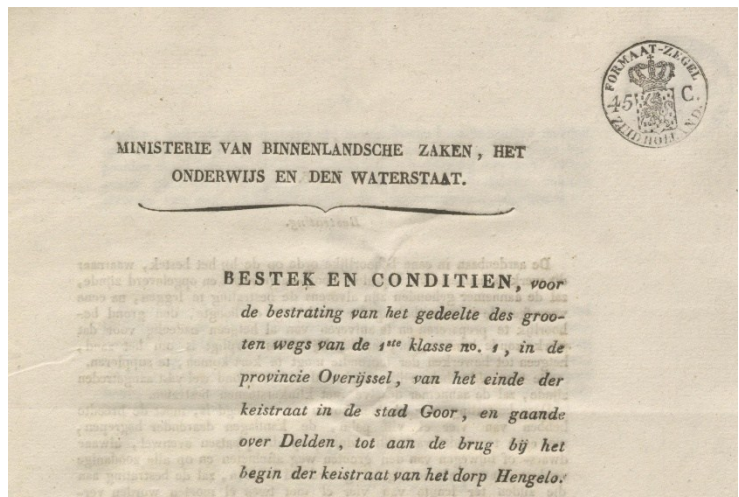
Oude foto's anders bekeken: Deldenerstraat

Door: Gerhard Post en Hans Beerens

Volgens de gemeente Hengelo in de omgevingsvisie uit 2021 is Hengelo het knooppunt van Twente. Dit is niet altijd zo geweest. Langs Hengelo liep al vanaf de Hanzetijd (14e eeuw) de verbinding tussen de hanzesteden Deventer en Oldenzaal. De Oude Postweg herinnert hier nog aan. De verbinding was één van de hoofdroutes die door Twente liepen. De route Almelo-Hengelo-Enschede was kennelijk onbetekenend en zien we op oude kaarten niet ingetekend. In de eerste helft van de 19e eeuw waren Almelo en Enschede de belangrijkste steden van Twente. Dit zal een motivatie zijn geweest om de route vanaf Zwolle, via Almelo-Hengelo-Enschede en verder naar 'de Pruisische grenzen' te verheffen tot rijksweg. Hierdoor kruisen vanaf 1826 twee rijkswegen elkaar bij de Thiemsbrug. Dit zal belangrijk blijken voor de latere ontwikkeling van Hengelo.

Achtergrond

In de jaren 20 van de 19^e eeuw werden de provinciehoofdsteden verbonden met verharde wegen, de 'Grote wegen', die onder beheer van het rijk gesteld werden. Dit is de verdienste van koning Willem I met zijn bekende uitspraak "Geen land ter wereld is rijk genoeg om zich de weelde van slechte wegen te kunnen veroorloven". In onze brochure¹ vindt u meer details. De rijkswegen waren over het algemeen 10 meter breed: de middelste vier el en vijf palm (4 ½ meter) werd bestraat met klinkers. Daarnaast waren aan beide zijden stroken van krap 3 meter voor voetgangers en later fietsers. Vlak langs deze stroken stonden de bomen, die een vast onderdeel van de rijksweg waren. Tenslotte was de rijksweg aan beide kanten voorzien van een sloot.

Bestek uit 1824 voor het traject Goor - Hengelo tot aan de brug over de Berflobeek, waar in 1824 de traverse, de 'keistraat', begon (bron: NL-DvCO, Collectie Overijssel locatie Deventer, ID 0741, Administratie der Verenigde Straatwegen)

Waar het in dit verhaal om gaat is het bijbehorende 'straatmeubilair', de paaltjes die langs de rijkswegen geplaatst werden. Deze paaltjes zijn nu bijna allemaal verdwenen, maar op oude foto's van Hengelo kunnen we er veel ontdekken. Daarvoor moet onze blik niet naar de huizen en de mensen op de foto's gaan, maar naar de zijkant van de weg. In deze eerste bijdrage bespreken het deel van de rijksweg dat nu de Deldenerstraat heet en richten we onze aandacht traversepalen en hectometerpalen.

Traversepalen. De delen van een rijksweg binnen een plaats werden traverses genoemd. Rond 1900 verkregen diverse plaatsen het eigendom van de traverse. In Hengelo gebeurde dat in 1913. Bij het begin (en eind) van de traverse werd dan aan beide kanten van de weg een traversepaal geplaatst met een inscriptie die verwees naar de gemeente; in Hengelo was de inscriptie 'GH'. Wat betreft de Deldenerstraat liep de oorspronkelijk traverse van de Hengelose brug² over de Berflobeek (bij de Bankastraat) tot de Thiemsbrug. In 1913 werd het gedeelte van het spoorviaduct, bij de Floresstraat, tot de Thiemsbrug overgedragen aan de gemeente Hengelo. We

noemen dit gemakshalve weer de traverse (na 1913). Van dit traject bestaat een fraaie kaart uit 1913, die online beschikbaar is³.

Hectometer- en kilometerpalen. Zoals de naam aangeeft stonden deze om de 100 meter. Ze stonden meestal aan de rechterkant, als we de weg volgen in oplopende hectometerstand. In ons geval is dat in de richting van Delden naar Hengelo. Vanaf hectometerpaal 485 (op de Thiemsbrug) was 48,5 km tot de brug in Deventer. De hectometerpalen stonden vlak langs de weg, tussen de bomenrij. De positie van de hectometerpaaltjes binnen de traverse is dankzij de traversekaart precies bekend.

De foto's die we hier tonen zijn te vinden in het fotoarchief van Museum Hengelo (<https://www.mharchief.nl/>).

Toelichting bij de foto's

Op oude foto's hebben we zes hectometerpaaltjes en een traversepaal ontdekt, zie de bijgevoegde afbeelding.

Hectometerpaal 476. (Buiten de traverse.) De foto is in de richting van de stad, de toren van de Lambertuskerk is te zien achter de tunnel. De dubbele huizen links staan er nu nog en hebben de nummers 150 t/m 156. Deze huizen werden tussen 1913 en 1919 gebouwd. De hectometerpaal staat hier links van de weg, wat uitzonderlijk is.

Hectometerpaal 477. (Buiten de traverse.) De foto is weer richting stad, de toren van de Lambertuskerk is vaag zichtbaar. De omschrijving op de foto zegt: *“Overweg over de lijn naar Borne in den Deldenschen Straatweg bij Hengelo tot 1901”*. Rond het jaar 1900 werd het spoor in Hengelo op een talud gelegd. Vanaf 1913 begint de traverse achter deze spoorovergang, die dan dus verhoogd is, als op de vorige foto.

Traversepaal en hectometerpaal 478. Foto richting stad. Het huis links uit 1914 (Villa Groneman) staat er nog en is nu Deldenerstraat 124. Johan Groneman was ingenieur en was van 1943 tot 1945 burgermeester van Hengelo. De foto is in 1920 gemaakt. Links van de weg staat één van de acht traversepalen die de gemeente Hengelo moest plaatsen na de overdracht in 1913. Precies 14 meter verderop staat rechts van de weg hectometerpaal 478. Twee vliegen in één foto.

Hectometerpaal 479. Een foto richting stad uit 1923. Het huis helemaal rechts is nu Deldenerstraat 91. In deze jaren werden veel zwart-wit foto's ingekleurd, met fraaie resultaten, zoals dit stemmige beeld.

Hectometerpaal 480. Een foto richting Delden. Het huis links is nu Deldenerstraat 67. Aan de rechterkant is vaag Villa Groneman te zien. Kilometerpalen waren (vaak?) groter dan hectometerpalen. Of dit hier het geval is, is slecht te zien, maar de vorm lijkt wel wat anders. De weg lijkt een zandweg. Zand werd over de klinkers gestrooid als stabilisatie en om de grip te verhogen.

Tol en hectometerpaal 481. Foto richting Delden. In Hengelo stonden twee tolgebouwen voor de rijkswegen: één aan de Deldenerstraat (deze) en één aan de Bornsestraat. Zo mogelijk werden ze bij een beek geplaatst, om het omzeilen van de tol lastiger te maken. De tolleren dienden om de onderhoudskosten te dekken, maar gaven veel ergernis. Langs de rijkswegen werden ze in 1900 afgeschaft. Op de plek van het tolgebouw staat nu Deldenerstraat 62. Rechts op de foto zien we hectometerpaal 481. Net als 476 stond deze links van de weg.

Verwijzingen

¹ Hans Beerens en Gerhard Post, *De Grote Wegen van koning Willem I ... in Hengelo*, (2022). Verkrijgbaar bij Museum Hengelo.

² Op de kadastrale kaart uit 1832 staat bij deze brug *De Hengelosche Brug*, een oude naam die we ook in het markeboek aantreffen als *Brugge to Hengelo*. Bij de vaststelling van straatnamen in 1884 werd de naam *Weidenbrug* gebruikt. Op de traversekaart heet hij *Weidebrug*.

³ Hans Beerens en Gerhard Post, *Een kaart van de traverse*, in: Hengelo toen&nu (augustus 2024). Ook beschikbaar op <https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?identificatie=MMKB08:000171064:mpeg21:a0026>.